

Φιλόθεος Νικομηδείας

Summary :

Ένας από τους σημαντικότερους ιεράρχες του κλίματος του Οικουμενικού Πατριαρχείου κατά το β΄ μισό του 19ου αιώνα, γνωστός για την ευρύτατη θεολογική του μόρφωση και την σημαντική συγγραφική παραγωγή.

Other Names

Φιλόθεος Βρυέννιος, Θεόδωρος (κοσμικό όνομα)

Date and Place of Birth

1833 – Ταταύλα Κωνσταντινούπολης

Date and Place of Death

18 Νοεμβρίου 1917 – Χάλκη

Main Role

Μητροπολίτης

1. Γέννηση και εκπαίδευση

Το κοσμικό όνομα του Φιλothέου ήταν Θεόδωρος (δεν είναι γνωστό το κοσμικό επίθετό του). Γεννήθηκε το 1833 στα [Ταταύλα](#) της Κωνσταντινούπολης από φτωχούς γονείς. Τα πρώτα γράμματα τα έμαθε στα διδασκαλεία της συνοικίας των Ταταύλων. Επειδή στερούνταν τα αναγκαία για να συνεχίσει την εκπαίδευσή του, αναγκαζόταν να ψάλλει στο ναό του Αγίου Δημητρίου, στην ίδια συνοικία, έως ότου μπήκε υπό την προστασία του τότε [μητροπολίτη Κυζίκου](#) και μετέπειτα Οικουμενικού Πατριάρχη [Ιωακείμ Β΄](#). Με τη βοήθεια του τελευταίου κατάφερε να εισαχθεί στη [Θεολογική Σχολή της Χάλκης](#). Μετά το πέρας των σπουδών του και την αναγόρευσή του ως διδασκάλου της ορθόδοξης θεολογίας, χειροτονήθηκε διάκονος. Ταυτόχρονα έλαβε και το ιερατικό του όνομα Φιλόθεος. Επειδή όμως αρίστευσε ως τελειόφοιτος της Σχολής, έλαβε από τον τότε σχολάρχη Κωνσταντίνο Τυπάλδο, τιμητικά, και το επίθετο «Βρυέννιος».¹

Μετά την αποφοίτησή του το 1856, έλαβε υποτροφία από κληροδότημα του [Γεωργίου Ζαρίφη](#) και μετέβη στη Γερμανία, και συγκεκριμένα στα πανεπιστήμια της Λειψίας, του Βερολίνου και του Μονάχου, όπου συνέχισε τις θεολογικές και φιλοσοφικές σπουδές του.

2. Δράση και σταδιοδρομία

Στις αρχές του 1861 προσκλήθηκε από τον Πατριάρχη Ιωακείμ Β΄ στην Κωνσταντινούπολη και διορίστηκε καθηγητής της εκκλησιαστικής ιστορίας, της ερμηνευτικής και άλλων θεολογικών μαθημάτων, στη Θεολογική σχολή της Χάλκης. Το 1863 χειροτονήθηκε πρεσβύτερος και τιμήθηκε με τον τίτλο του αρχιμανδρίτη. Ταυτόχρονα διαδέχθηκε στη θέση του σχολάρχη της σχολής της Χάλκης τον Κωνσταντίνο Τυπάλδο, ο οποίος είχε αποχωρήσει ένεκα γήρατος. Ο Βρυέννιος κατηγορήθηκε από συγγραφείς όπως ο Γ. Γρηγοράς και ο Α. Μέξης ότι αντιπολιτεύθηκε τον Τυπάλδο, όντας αρχηγός της «φιλελεύθερης» μερίδας έναντι της «συντηρητικής», της οποίας ηγούνταν ο πρώην σχολάρχης. Πιθανότατα η αντιπαράθεση μεταξύ τους οφειλόταν στο γεγονός ότι ο Βρυέννιος μόλις επέστρεψε από τη Γερμανία θέλησε να επιβάλει την εφαρμογή επιστημονικών μεθόδων στη θεολογική έρευνα –γεγονός που προκάλεσε την αντίδραση του παλαιού του δασκάλου. Χαρακτηριστικά αναφέρεται ότι ο Βρυέννιος ήταν ο πρώτος που άρχισε να φορά κάτω από το ράσο του παντελόνια, αντί του παραδοσιακού τσαχσιρίου (από το τουρκικό çakşır, είδος φαρδιάς περισκελίδας με δίπλες).

Το Σεπτέμβριο του 1863 ο Ιωακείμ παραιτήθηκε από τον πατριαρχικό θρόνο και ο Βρυέννιος έχασε έναν ισχυρό προστάτη, γι' αυτό και οδηγήθηκε αργότερα στην παραίτηση από τη σχολαρχία της Χάλκης αλλά και από την έδρα των προειρημένων μαθημάτων.

Φιλόθεος Νικομηδείας

Όταν το 1867 ανεβαίνει στον οικουμενικό θρόνο για δεύτερη φορά ο Γρηγόριος Στ΄ (1867-1871), ο Φιλόθεος διορίζεται σχολάρχης και καθηγητής στη [Μεγάλη του Γένους Σχολή](#) στο [Φανάρι](#). Διεύθυνε τη Σχολή για τα επόμενα επτά χρόνια. Κατά τη διάρκεια της εκεί θητείας του τιμήθηκε από την ελληνική κυβέρνηση με το χρυσό σταυρό των ιπποτών του βασιλικού τάγματος του Σωτήρος. Την ίδια περίοδο επίσης χρημάτισε μέλος της [Κεντρικής Εκπαιδευτικής Επιτροπής](#), αντιπρόεδρος του Ιερατικού Εκπαιδευτικού Συλλόγου, και έφορος της Κεντρικής Ιερατικής Σχολής. Το 1872 συμμετείχε στις εργασίες της Τοπικής Συνόδου που ασχολήθηκε με το [βουλγαρικό πρόβλημα](#). Τέλος, το 1875, μαζί με τον αρχιμανδριτή [Ιωάννη Αναστασιάδη](#) και το διάκονο Φιλάρετο Βαφερίδη αντιπροσώπησε το Οικουμενικό Πατριαρχείο στο Ενωτικό Συνέδριο των Παλαιοκαθολικών που διεξήχθη στη Βόννη.²

Όταν επέστρεψε από τη Γερμανία ο Φιλόθεος, του προτάθηκε από τον Πατριάρχη Ιωακείμ Β΄ (ο οποίος είχε ανέλθει εκ νέου στον πατριαρχικό θρόνο από το 1873) να εκλεγεί στη μητρόπολη Σερρών, επειδή η συγκεκριμένη μητρόπολη είχε ανάγκη από αρχιερέα που να γνωρίζει καλά τη βουλγαρική και την οθωμανική τουρκική γλώσσα. Ο Φιλόθεος καταρχήν αρνήθηκε την πρόταση, αργότερα όμως υποχώρησε παίρνοντας την υπόσχεση από τον Ιωακείμ ότι σύντομα θα μετατίθετο σε «γεροντική» μητρόπολη. Πράγματι, εξελέγη μητροπολίτης Σερρών στις 7 Αυγούστου 1875, μετά όμως το θάνατο του μητροπολίτη [Νικομηδείας Διονυσίου](#) (21 Αυγούστου 1877) και με την υποστήριξη του Γεωργίου Ζαρίφη κατάφερε να εκλεγεί από την Ιερά Σύνοδο (η εκλογή μάλιστα έγινε στη [Χάλκη](#)) μητροπολίτης Νικομηδείας (24 Αυγούστου 1877).

Ο Φιλόθεος Βρυννίος, μητροπολίτης Νικομηδείας πλέον, παρέμεινε στην Κωνσταντινούπολη ως συνοδικό μέλος από τον Οκτώβριο του 1877 μέχρι τον Οκτώβριο του 1884, διαδραματίζοντας σπουδαίο ρόλο στην πρώτη φάση του [Προνομιακού ζητήματος](#) και έχοντας πιστό του συνεργάτη τον Γ. Καζανόβα (ένα από τα μέλη τότε του Μικτού Συμβουλίου). Επιπλέον, το Μάρτιο του 1880, ο Νικομηδείας μαζί με τον [Φιλαδέλφειας](#) Γεράσιμο και το νομομαθή Αλέξανδρο Ναούμ απεστάλησαν στο Βουκουρέστι ως εκπρόσωποι των Ορθόδοξων Πατριαρχείων της Ανατολής (Κωνσταντινουπόλεως, Ιεροσολύμων, Αλεξανδρείας και Αντιοχείας) και των αυτοκεφάλων εκκλησιών για να συζητήσουν με τη ρουμανική κυβέρνηση την τύχη των δημευμένων από τον ηγεμόνα Κούζα (εν έτει 1862) μοναστηριακών κτημάτων. Το ίδιο έτος ο Βρυννίος αναγορεύθηκε διδάκτορας θεολογίας από το Πανεπιστήμιο Αθηνών, ενώ το 1884 του απένειμε τον ίδιο τίτλο το Πανεπιστήμιο του Εδιμβούργου. Το 1896, μετέβη μαζί με τον τότε μητροπολίτη Αγκιάλου (και μετέπειτα Οικουμενικό Πατριάρχη) Βασίλειο στη Μόσχα, όπου εκπροσώπησαν το Οικουμενικό Πατριαρχείο στη στέψη του τσάρου Νικολάου Β΄. Επίσης εκτός από τις πολλές θητείες του στο σώμα της Ιεράς Συνόδου (1877-1884, 1894-1896, 1904-1910) διετέλεσε πρόεδρος της Πατριαρχικής Κεντρικής Εκπαιδευτικής Επιτροπής, της Εφορίας της Θεολογικής Σχολής και του [Ιωακειμείου Παρθεναγωγείου](#).

Στις αντιπαραθέσεις που διεξάγονταν στο εσωτερικό του Οικουμενικού Πατριαρχείου μεταξύ των υποστηρικτών και των αντιπάλων του Πατριάρχη Ιωακείμ Γ΄, ο Φιλόθεος ήταν αρχικά σφοδρός αντι-ιωακειμιστής, άλλαξε όμως στάση απέναντι στον Ιωακείμ Γ' κατά τη δεύτερη πατριαρχία του (1901-1912).

Ο Νικομηδείας Φιλόθεος όσον αφορά τη [μητρόπολή του](#) μερίμνησε για την οργάνωση της επαρχίας του, για την ίδρυση και ανοικοδόμηση ναών και σχολών, και ανακαίνισε εκ θεμελίων το κτήριο της μητροπόλεως, το οποίο βρισκόταν εντός του περιβόλου που περιέκλειε και τον καθεδρικό μητροπολιτικό ναό, στην παραλία του Αστακηνού κόλπου. Στο έργο της υποστήριξης της εκπαιδευτικής διαδικασίας στην περιφέρεια της Νικομηδείας το Φιλόθεο βοήθησε ιδιαίτερα ο Γεώργιος Ζαρίφης. Έτσι, για παράδειγμα, όταν εκλέχθηκε μητροπολίτης Νικομηδείας δώρισε σε αυτόν 600 οθωμανικές λίρες με σκοπό την ανέγερση σχολής στη [Νικομήδεια](#). Το 1910 ο Φιλόθεος υπέβαλε την παραίτησή του από τη μητρόπολη Νικομηδείας λόγω γήρατος (παρουσίασε έντονα προβλήματα όρασης, όπως και ο προκάτοχός του Κωνσταντίνος Τυπάλδος) και αποσύρθηκε στη Θεολογική Σχολή της Χάλκης με τον τίτλο ισοβίου επιτίμου προέδρου της Εφορίας της Σχολής, χωρίς όμως να παύσει η συγγραφική του δραστηριότητα, αφού υπαγόρευε τις σκέψεις του έχοντας πλήρη διαύγεια πνεύματος.

3. Θάνατος

Ο Φιλόθεος πέθανε στις 18 Νοεμβρίου 1917 σε ηλικία 85 ετών στη Σχολή της Χάλκης και ενταφιάστηκε στον περίβολό της. Σήμερα τα οστά του φυλάσσονται σε απέριττο τάφο πίσω από τον ιερό ναό της Σχολής, με μαρμάρινο σταυρό που

Φιλόθεος Νικομηδείας

κατασκεύασε ο πιστός από τη νεανική του ηλικία υπάλληλός του Χριστοφής Πασχαλίδης.

4. Έργα

Ο Φιλόθεος καθ' όλη τη διάρκεια της ζωής του υπήρξε άνθρωπος των γραμμάτων και της επιστήμης, αλλά και σπουδαίος ιεροκήρυκας. Έγινε γνωστός στη Δύση με την έκδοση δύο πολύ σημαντικών μνημείων της χριστιανικής αρχαιότητας. Το πρώτο έργο επιγραφόταν: *Του εν αγίοις πατρός ημών Κλήμεντος επισκόπου Ρώμης αι δύο προς Κορινθίους επιστολαί, εκ χειρογράφου της εν Φαναρίω Κωνσταντινουπόλεως βιβλιοθήκης του Παναγίου Τάφου, νυν πρώτον εκδιδόμεναι πλήρεις μετά προλεγομένων και σημειώσεων υπό Φιλοθέου Βρυνεννίου, μητροπολίτου Σερρών. Εν Κωνσταντινουπόλει 1875*. Δημοσιεύθηκε με έξοδα του Γεωργίου Ζαρίφη και αφιερώθηκε από το Βρυνέννιο στον προστάτη του Πατριάρχη Ιωακείμ Β'. Το δεύτερο έργο ήταν η *Διδαχή των δώδεκα Αποστόλων εκ του ιεροσολυμιτικού χειρογράφου νυν πρώτον εκδιδόμενη μετά προλεγομένων και σημειώσεων, εν οίς και της Συνόψεως της Π.Δ. της υπό Ιωάννου του Χρυσσοστόμου, σύγκρισις και μέρος ανέκδοτον από του αυτού χειρογράφου, υπό Φιλοθέου Βρυνεννίου, μητροπολίτου Νικομηδείας. Εν Κωνσταντινουπόλει 1883*. Η *Διδαχή* προκάλεσε μετά τη δημοσίευσή της πολλές έρευνες και μελέτες στην Ευρώπη και την Αμερική, ενώ κυκλοφόρησε σε πολλές μεταφράσεις.

Το 1882 ανατέθηκε στο μητροπολίτη Νικομηδείας από την Ιερά Σύνοδο και τον τότε Πατριάρχη Ιωακείμ Γ' να απαντήσει στην εγκύκλιο του πάπα Λέοντος ΙΓ'. Ο Φιλόθεος απάντησε με σειρά άρθρων στο περιοδικό του Οικουμενικού Πατριαρχείου, την *Εκκλησιαστική Αλήθεια*, τα οποία συγκεντρώθηκαν σε έργο με τίτλο *Πάπα Λέοντος ΙΓ' εγκύκλιον επιστολής έλεγχος υπό Φιλοθέου Βρυνεννίου, μητροπολίτου Νικομηδείας, δημοσιευθείς το πρώτον εν τη Εκκλησιαστική Αλήθεια, νυν δε αναθεωρηθείς και εν μέρει διασκευασθείς υπ' αυτού εκδίδονται αύθις εγκρίσει και δαπάνη της Ιεράς Συνόδου της του Χριστού Μεγάλης Εκκλησίας. Εν Κωνσταντινουπόλει 1882*. Ο Φιλόθεος επίσης δημοσίευσε *Εκθέσεις περί της καταστάσεως της Μεγάλης του Γένους Σχολής, 1867-1875 υπό Φιλοθέου Βρυνεννίου αρχιμανδρίτου και σχολάρχου, εν Κωνσταντινουπόλει 1875*, καθώς και το άρθρο: «Βραχεία διασάφησης περί των εν Μικρά Ασία Διαμαρτυρομένων Ιεραποστόλων», *Εκκλησιαστική Αλήθεια* 4 (1883-1884), σελ. 209-215. Τέλος συνέγραψε *Μελέτη ερμηνευτική εις το Ευαγγέλιον της Α' Κυριακής των Νηστειών, Κωνσταντινούπολη 1915*, ενώ μετά το θάνατό του εκδόθηκε *Ο πλούσιος νεανίσκος* (Κωνσταντινούπολη 1919) κ.ά. Να σημειωθεί ότι για το μάθημα της εκκλησιαστικής ιστορίας που δίδασκε στη Θεολογική Σχολή της Χάλκης είχε συντάξει σημειώσεις, οι οποίες όμως παρέμειναν ανέκδοτες.

1. Η Σχολή εκείνα τα χρόνια επιδίωκε οι απόφοιτοί της να επιβάλλονται όχι μόνο «διά της μαθήσεως αυτών και του παραδείγματος, αλλά και διά του ονόματος», βλ. Παπαδόπουλος, Γ.Ι., *Η σύγχρονος ιεραρχία της Ορθοδόξου Ανατολικής Εκκλησίας* 1 (Αθήνα 1895), σελ. 592.

2. Οι παλαιοκαθολικοί της Γερμανίας και της Ελβετίας, οι οποίοι ανέρχονταν τότε σε 200.000 περίπου, αποσπάστηκαν από την Καθολική Εκκλησία το 1869 και αποτέλεσαν διακριτή θρησκευτική κοινότητα από το Βατικανό και σε δογματικό επίπεδο. Το 1869 συγκροτήθηκε στο Βατικανό η περίφημη Πρώτη Βατικανή Σύνοδος που ανακήρυξε ως δόγμα της Καθολικής Εκκλησίας το «αλάθητο» του Πάπα, προκαλώντας πολλές αντιδράσεις κυρίως στους καθολικούς των γερμανικών χωρών. Αποτέλεσμα αυτών των αντιδράσεων ήταν η ίδρυση της Εκκλησίας των Παλαιοκαθολικών το 1873, η οποία επέμεινε στην υπέρσπιση των «παλαιών» δογμάτων της Καθολικής Εκκλησίας, ενώ κατά τα πρώτα χρόνια της ύπαρξής της αναζήτησε σημεία επαφής με την Ορθόδοξη Ανατολική Εκκλησία.

Bibliography :

	Στεφανίδης Β., <i>Εκκλησιαστική Ιστορία απ' αρχής μέχρι σήμερα</i> , 2, Αθήνα 1959
	Παπαδόπουλος Γ., <i>Η Σύγχρονος Ιεραρχία της Ορθοδόξου Ανατολικής Εκκλησίας</i> , 1, Αθήνα 1895
	Γρηγοράς Γ., <i>Η εν Χάλκη Θεολογική Σχολή</i> , Αλεξάνδρεια 1907
	Βαφειδής Φ., <i>Εκκλησιαστική Ιστορία</i> , τόμ. Γ', Αθήνα 1928

Φιλόθεος Νικομηδείας

	Μέξης Α. , <i>Η εν Χάλκη Ιερά Θεολογική Σχολή, τόμ. Α'</i> , Κωνσταντινούπολη 1933
	Λυοβουνιώτης Κ. , "Βρυέννιος Φιλόθεος", <i>Μεγάλη Ελληνική Εγκυκλοπαίδεια, τόμ. 7</i> , Αθήνα 1929, 810
	Σταυρίδης Β. , "Φιλόθεος ο Βρυέννιος", <i>Θρησκευτική και Ηθική Εγκυκλοπαίδεια, τόμ. 11</i> , Αθήνα 1967, σσ. 1127-1129
	Γεδεών Μ. , "Φιλόθεος ο Βρυέννιος, μητροπολίτης πρώην Νικομηδείας", <i>Εκκλησιαστική Αλήθεια</i> , 37, 1917, 132
	Διαμαντόπουλος Α. , "Βρυέννιος Φιλόθεος", <i>Ελευθερουδάκη Εγκυκλοπαιδικόν Λεξικόν, τόμ. 3</i> , Αθήνα 1928, 585

Glossary :

	Βουλγαρικό ζήτημα, το <p>Ο αγώνας των Βουλγάρων για εκκλησιαστική αυτονομία. Οι Βούλγαροι διεκδικούσαν, ήδη από την πέμπτη δεκαετία του 19ου αιώνα, τη σύσταση αυτόνομης εκκλησίας (εξαρχία), που θα διατηρούσε μόνο τυπικούς δεσμούς με το Οικουμενικό Πατριαρχείο. Η κίνηση των Βουλγάρων, που είχε κατά καιρούς την υποστήριξη της Ρωσίας, υπονόμει, όπως είναι φυσικό, τη θέση του Πατριαρχείου Κωνσταντινουπόλεως και γι' αυτό συνάντησε την έντονη αντίδρασή του. Έπειτα από μακροχρόνιες διαπραγματεύσεις και αφού οι προσπάθειες συμβιβασμού απέτυχαν, η Πύλη εξέδωσε το 1870 φερμάνι με το οποίο αναγνώριζε την ύπαρξη βουλγαρικής εξαρχίας, παρότι το Πατριαρχείο στην τοπική σύνοδο του 1870 την αποκήρυξε ως αιρετική (εθνοφυλετισμός). Όπως είναι εύλογο, ο αγώνας των Βουλγάρων για εκκλησιαστική χειραφέτηση δεν είχε κατ' ουσίαν θρησκευτικό χαρακτήρα, αλλά συνδεόταν με την ανάδυση του βουλγαρικού εθνικισμού, ενώ είχε και σαφείς πολιτικές συνδηλώσεις (βουλγαρική πολιτική ανεξαρτησία).</p>
	γεροντισμός <p>Σύστημα διοίκησης του Οικουμενικού Πατριαρχείου το οποίο εγκαθιδρύθηκε επί των ημερών του Πατριάρχη Σαμουήλ του Χαντζερή (1767) και στηριζόταν σε ένα είδος εκκλησιαστικής αριστοκρατίας: τους μητροπολίτες των πλησιόχωρων στην Κωνσταντινούπολη μητροπόλεων (δηλ. της Ηρακλείας, της Χαλκηδόνας, της Νικομηδείας, της Κυζίκου, της Νίκαιας, και αργότερα των Δέρκων και της Καισαρείας). Οι μητροπολίτες αυτοί αποκαλούνταν «γέροντες» και ασκούσαν τη διοίκηση του Οικουμενικού Πατριαρχείου σε συνεργασία με τον Πατριάρχη, στην πραγματικότητα όμως συχνά επιβάλλοντας την άποψή τους σε αυτόν ή έχοντας ακόμη τη δυνατότητα να προκαλέσουν την ανατροπή του. Ο γεροντισμός μπορεί να διασφάλιζε τη διοικητική ικανότητα στα ανώτερα κλιμάκια του Πατριαρχείου, αφού η μακροχρόνια παραμονή στην πρωτεύουσα καθιστούσε τους γέροντες ιδιαίτερα έμπειρους στη διαχείριση κάθε είδους κρίσεων, ταυτόχρονα όμως αποτελούσε πηγή οικονομικών και άλλων καταχρήσεων, ενώ υπονόμει την αυτονομία της θέσης του Οικουμενικού Πατριάρχη. Το σύστημα του γεροντισμού έπαψε να ισχύει μετά την ψήφιση των Γενικών ή «Εθνικών» Κανονισμών από την Εθνοσυνέλευση που συγκλήθηκε στην Κωνσταντινούπολη κατά τα έτη 1858-1860, ως συνέπεια της ανακήρυξης του αυτοκρατορικού διατάγματος του Χάτι-Χουμαγιούν του 1856 που μεταξύ άλλων προέβλεπε την εσωτερική αναδιοργάνωση των μιλλέτ (εθνοθρησκευτικές κοινότητες).</p>

Sources

Αιμιλιανός Μιλήτου (Τσακόπουλος), «Επισκοπικοί Κατάλογοι κατά τους Κώδικας των Υπομνημάτων του Αρχιεπισκοπικού του Οικουμενικού Πατριαρχείου», *Ορθοδοξία* 31-33 (1956-1958), σελ. 417-452, 77-92, 171-186, 317-332, 461-484, 12-35, 281-304.

Chronological Table

1833: Γέννηση του Φιλοθέου Βρυεννίου στα Ταταύλα της Κωνσταντινούπολης

1863: Σχολάρχης στη Θεολογική Σχολή της Χάλκης

1867-1874: Σχολάρχης της Μεγάλης του Γένους Σχολής

1875-1877: Μητροπολίτης Σεργών

1877-1910: Μητροπολίτης Νικομηδείας

Φιλόθεος Νικομηδείας

1917: Θάνατος του Φιλοθέου Βρυεννίου

Auxiliary Catalogs

Εργογραφία

Εκθέσεις περί της καταστάσεως της Μεγάλης του Γένους Σχολής, 1867-1875 υπό Φιλοθέου Βρυεννίου αρχιμανδρίτου και σχολάρχου (Κωνσταντινούπολη 1875).

Του εν αγίοις πατρός ημών Κλήμεντος επισκόπου Ρώμης αι δύο προς Κορινθίους επιστολαί, εκ χειρογράφου της εν Φαναρίω Κωνσταντινουπόλεως βιβλιοθήκης του Παναγίου Τάφου, νυν πρώτον εκδιδόμεναι πλήρεις μετά προλεγομένων και σημειώσεων υπό Φιλοθέου Βρυεννίου, μητροπολίτου Σερρών (Κωνσταντινούπολη 1875)

Πάπα Λέοντος ΙΓ' εγκυκλίον επιστολής έλεγχος υπό Φιλοθέου Βρυεννίου, μητροπολίτου Νικομηδείας, δημοσιευθείς το πρώτον εν τη «Εκκλησιαστική Αλήθεια», νυν δε αναθεωρηθείς και εν μέρει διασκευασθείς υπ' αυτού εκδίδοται αύθις εγκρίσει και δαπάνη της Ιεράς Συνόδου της του Χριστού Μεγάλης Εκκλησίας (Κωνσταντινούπολη 1882).

Διδαχή των δώδεκα Αποστόλων εκ του ιεροσολυμιτικού χειρογράφου νυν πρώτον εκδιδόμενη μετά προλεγομένων και σημειώσεων, εν οίς και της Συνόψεως της Π.Δ. της υπό Ιωάννου του Χρυσοστόμου, σύγκρισις και μέρος ανέκδοτον από του αυτού χειρογράφου, υπό Φιλοθέου Βρυεννίου, μητροπολίτου Νικομηδείας (Κωνσταντινούπολη 1883).

«Βραχεία διασάφησις περί των εν Μικρά Ασία Διαμαρτυρομένων Ιεραποστόλων», Εκκλησιαστική Αλήθεια 4 (1883-1884), σελ. 209-215

Μελέτη ερμηνευτική εις το Ευαγγέλιον της Α Κυριακής των Νηστειών (Κωνσταντινούπολη 1915).

Ο πλούσιος νεανίσκος (Κωνσταντινούπολη 1919)